

УДК 657

Ю.А.Маначинська,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АКТУАРНОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

У статті розкрито зміст та предмет актуарного обліку. Досліджено специфічні об'єкти та розширене трактування методу в системі актуарної облікової практики згідно з міжнародним досвідом.

В статье раскрыто содержание и предмет актуарного учета. Исследованы специфические объекты и расширенная трактовка метода в системе актуарной учетной практики согласно международного опыта.

In the article the actuarial accounting content and subject are exposed. It has been researched the foreign methods of book-keeping actuarial accounting and specific objects.

Ключові слова: актуарний облік, предмет, об'єкт, метод, операційна діяльність, фінансова діяльність, чисті операційні активи, чисті фінансові активи, споживча вартість.

Актуарний облік, як і будь-яка інша наука, має власний предмет, об'єкти і специфічний метод пізнання та застосування [1, с. 52].

Проте впровадження актуарних методів розрахунку ще не знайшло широкого використання у вітчизняній обліковій практиці. Варто зазначити, що для сучасних умов господарювання на ринку капіталу України створилося сприятливе підґрунтя щодо активного впровадження теоретико-методологічних підходів актуарної концепції. Широка інформатизація суспільства створює не лише можливість для застосування різноманітних актуарних методів, але і, в кінцевому підсумку, призводить до необхідності запровадження актуарного обліку як самостійної науки в Україні.

Дослідженню питань актуарного обліку приділена значна увага в роботах таких зарубіжних вчених, як М.Балера, В.Б.Івашкевича, М.І.Кутера, Ж.Рішара, Л.Н.Салімова, А.І.Шигаєва та інших. Серед вітчизняних дослідників дану проблематику висвітлює у своїх дослідженнях О.А.Лаговська.

Сучасна економіка характеризується значним зростанням ролі ринку капіталу та його учасників: інвесторів, позичальників та інших постачальників капіталу й залучення фінансових ресурсів, що необхідні для реалізації програми ефективного розвитку господарюючого суб'єкта [1, с.7].

Для ринку капіталу України стають досить звичними тенденції, які притаманні міжнародним ринкам фінансових ресурсів загалом. В учасників ринку зростають вимоги щодо якості та змісту облікових даних, оскільки традиційна система бухгалтерського обліку вже не спроможна задовольнити їх повною мірою, оскільки базується на фіксації минулих господарських фактів. Постачальникам капіталу на вітчизняний ринок необхідна облікова інформація, яка націлена на фінансове майбутнє, з метою ефективного вкладання коштів у діяльність суб'єктів господарювання.

У силу таких тенденцій, для цілковитої переорієнтації облікової концепції у вітчизняному бухгалтерському просторі, виникає потреба у проведенні досліджень теоретико-методологічних основ актуарного обліку.

Основною метою статті є розкриття нових послідовних підходів до

обґрунтування вибору і застосування актуарного обліку, який би забезпечив зниження невизначеності фінансового майбутнього та був націлений на бажану перспективну оцінку грошових потоків.

Предмет актуарного обліку як одного із типів обліку, повинен перш за все відповідати предмету бухгалтерського обліку [2, с. 52].

Предметом бухгалтерського обліку виступають окремі сторони багатогранного процесу розширеного відтворення: господарські факти, явища і процеси (операції), що зумовлюють рух господарських засобів, а також джерел їх утворення. Тобто предмет бухгалтерського обліку охоплює весь спектр процесів відтворення: виробництво, розподіл, обіг та споживання і вивчає стан й використання засобів суб'єкта господарювання, а також джерел їх утворення, в ході здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

Професор М. І. Кутер визначає предмет бухгалтерського обліку як виробничо-господарську і фінансову діяльність економічного об'єкта, що оцінена в грошовому вираженні [3].

Тобто предметом бухгалтерського обліку є засоби господарства і господарські процеси. В свою чергу засоби господарства становлять його матеріальну основу і без дослідження їх складу, розміщення та джерел утворення неможливо прийняти дієві управлінські рішення.

У цілому трактування предмету бухгалтерського обліку М. І. Кутером можна застосувати і до актуарного обліку. Проте, на думку А. І. Шигаєва, предмет актуарного обліку повинен більш детально конкретизувати зміст та спрямованість виробничо-господарської і фінансової діяльності суб'єкта господарювання відповідно до функціонування ринку капіталу [1].

Дослідники В. Б. Івашкевич та А. І. Шигаєв трактують предмет актуарного обліку, як діяльність суб'єкта господарювання зі створення економічної вартості, генерування та розміщення грошових потоків у процесі управління економічними ресурсами, які вкладені інвесторами, позичальниками капіталу задля задоволення потреби в них [2].

Зміст предмета актуарного обліку можна розкрити, розглядаючи з позиції теорії корпоративних фінансів і теорії агентських відносин специфіку виробничо-господарської фінансової діяльності підприємства в умовах сучасного ринку капіталу, для якого характерним є розподіл прав власності та цілковитий об'єктивний контроль над економічними ресурсами [1].

Згідно з теорією агентських відносин, принципали (інвестори, позичальники та інші постачальники капіталу) вкладають свої ресурси в ті чи інші організації у зв'язку з неможливістю взяти активну щоденну участь в управлінні та передають функції управління й контролю агентам (найманим менеджерам-професіоналам), отримуючи натомість певну частку вартості економічних ресурсів організації у вигляді акцій, облігацій, кредитних договорів.

Принципали – постачальники капіталу – очікують, що наймані менеджери будуть діяти в їхніх інтересах та орієнтуватися на збільшення економічної вартості

та благоустрою в перспективі.

Для цього менеджери повинні вкладати отримані економічні ресурси в створення економічної вартості, операційну діяльність з певним рівнем ризику, в якій будуть генеруватися вільні грошові потоки в розмірах, що достатні для задоволення поточних вимог постачальників капіталу, а також потреб самої організації у фінансуванні.

Для забезпечення можливості дотримання своїх інтересів інвесторам, позичальникам та іншим постачальникам капіталу потрібна обліково-аналітична інформація про особливий аспект діяльності підприємства, а саме інформація про її діяльність зі створення економічної вартості, генерування і розміщення грошових потоків у процесі управління економічними ресурсами, які їй належать, формування та задоволення потреби в них [1].

Традиційний бухгалтерський облік таку інформацію надати не може, тому постає необхідність в актуарному обліку, який зорієнтований на специфічні потреби учасників.

Об'єкти бухгалтерського обліку є дуже різноманітними. Це цілий комплекс процесів і операцій, пов'язаних з виробничою та фінансово-господарською діяльністю, збереженням майна, ефективним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Без чітко визначених об'єктів неможлива реалізація предмета бухгалтерського обліку. Тобто об'єктами бухгалтерського обліку підприємства є господарські засоби й джерела господарських засобів.

Об'єкти бухгалтерського обліку традиційно визначаються як складові його предмета. Окрім того, поширеним є твердження, що поняття „предмет” та „об'єкт” рівнозначні, але об'єкт обліку, як поняття, – це частина предмета, його конкретизація стосовно окремої ланки господарства. Об'єкти бухгалтерського обліку можна розподілити на активи, зобов'язання, власний капітал.

Склад об'єктів актуарного обліку визначається, виходячи зі специфіки змісту його предмета та включає в себе як стандартні об'єкти бухгалтерського обліку (господарські засоби, джерела їх утворення, господарські операції, процеси та їх елементи – факти господарського життя, а також фінансові результати), так і нові об'єкти обліку [1].

До специфічних, нових для облікової практики, об'єктів актуарного обліку відносяться види операційної і фінансової діяльності, що виділяються по цих видах категорії грошових потоків і групи активів та зобов'язань, а також показники економічної вартості. Основні специфічні об'єкти актуарного обліку наведені на рис. 1.

Предмет і об'єкти актуарного обліку досліджуються за допомогою специфічного методу.

Метод, як відомо, – це шлях пізнання, спосіб організації теоретичного та практичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта, а з точки зору філософії будь-яка теоретична система знання ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою. З огляду на це метод бухгалтерського

обліку можна визначити як систему прийомів (способів), що забезпечують суцільне, безперервне та взаємопов'язане відображення його предмета як у часі, так і в просторі.

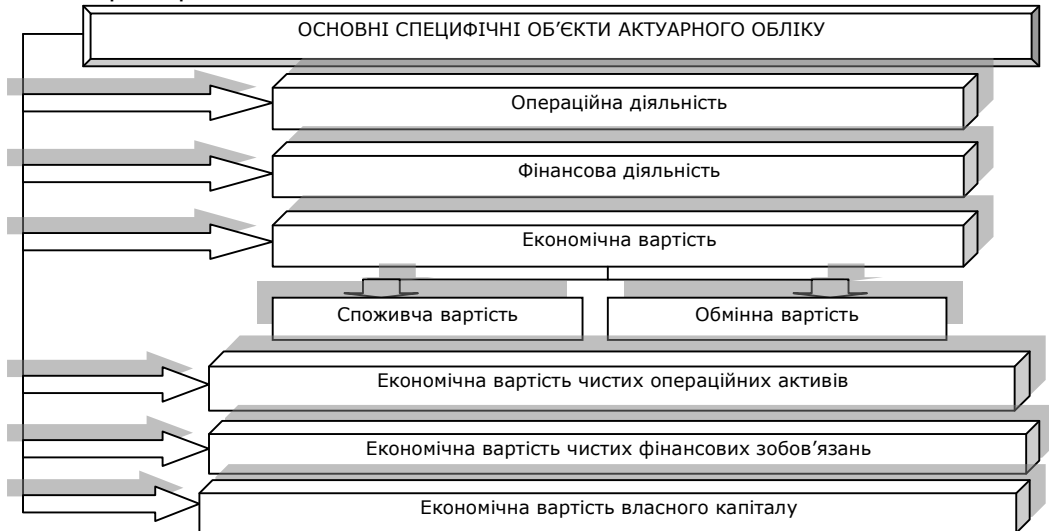


Рис. 1. Специфічні об'єкти актуарного обліку в сучасних умовах

Згідно з цим базовим визначенням, метод актуарного обліку – це сукупність прийомів і способів, за допомогою яких пізнається предмет та досягаються цілі актуарного обліку.

Метод актуарного обліку, як одного із типів обліку, включає в себе всі елементи методу бухгалтерського обліку (документування та інвентаризацію, оцінку і калькулювання, рахунки та подвійний запис, балансове узагальнення та звітність), проте у зв'язку зі специфікою предмету, що вивчається, їхній зміст суттєво розширюється (табл. 1) [1, с.59-61].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика методів актуарного та бухгалтерського обліку

№ з/п	Назва методу	Характеристика методу	
		Бухгалтерський облік	Актуарний облік
1	2	3	4
1.	Документування	Передбачає необхідність складання різноманітної первинної і зведеної облікової документації під час здійснення господарських операцій, в обробці та узагальненні облікової інформації.	Виникає потреба в окремих первинних документах за вихідними даними та здійсненими актуарними розрахунками. Потрібні спеціальні зведені документи та облікові реєстри, в яких буде відобразитися зміст та результати актуарних і супутніх до них розрахунків, а також планові і прогностичні дані, які є основою для складання актуарної фінансової звітності.
2.	Інвентаризація	Передбачає зіставлення даних про фактичну наявність майна з даними бухгалтерського обліку, а також повноту відображення в бухгалтерському обліку зобов'язань.	Зберігаються всі цілі проведення інвентаризації у зв'язку з необхідністю забезпечення достовірності вихідних даних та додаються нові цілі щодо перевірки повного відображення в обліку здійснених актуарних розрахунків та повноти використання параметрів моделей актуарної оцінки.
3.	Оцінка	Це спосіб відображення об'єктів	Можуть застосовуватися всі методи оцінки, які

ОБЛІК, АНАЛІЗ, АУДИТ

		бухгалтерського обліку в узагальнюючому грошовому	притаманні бухгалтерському фінансовому обліку, але пріоритет надається методам оцінки
		вимірі. В бухгалтерському фінансовому обліку застосовується оцінка за первісною, залишковою, ринковою, відновленою, дисконтованою, справедливою вартістю та інші методи оцінки.	за справедливою та дисконтованою вартістю. При цьому особливого значення набуває оцінка справедливої вартості фінансових активів та зобов'язань, що здійснюється легше у порівнянні з оцінкою справедливої вартості операційних активів і зобов'язань та дозволяє суттєво спростити розрахунки економічної вартості чистих фінансових зобов'язань і власного капіталу підприємства.
4.	Калькулювання	Передбачає обчислення собівартості виготовленої одиниці продукції (робіт, послуг) у грошовому вираженні шляхом складання спеціального розрахунку.	Зберігаються процедури і методи калькулювання, притаманні бухгалтерському фінансовому обліку та додається нова процедура актуарного калькулювання (або оцінки). Актуарне калькулювання передбачає собою розрахунок економічної вартості власного капіталу шляхом вирахування економічної вартості кредитів та позик зі складу економічної вартості активів підприємства.
5.	Бухгалтерські рахунки та подвійний запис	Застосовуються в бухгалтерському обліку для групування та систематизації облікової інформації.	Основні принципи та ознаки системності зберігаються. Виходячи із змісту предмету та складу об'єктів актуарного обліку, виникає потреба у розробці додаткових рахунків та правил щодо їх використання. Проте окрім подвійного запису можуть бути здійснені оновлені записи.

Підсумкове комплексне узагальнення облікової інформації здійснюється в процесі підготовки бухгалтерського балансу, тобто здійснення балансового узагальнення, та складання інших форм фінансової звітності. Важливою додатковою складовою актуарної фінансової звітності є те, що вона, відповідно до цілей та предмета актуарного обліку, повинна надавати не тільки інформацію про минулі періоди, але й прогностичні розрахунки на перспективу [1, с. 61].

Проведені дослідження показали, що обґрунтований вибір дієвої системи обліку в сучасних умовах інвестиційної активності на ринку капіталу України зростає. Це обумовлює необхідність у виокремленні в складі бухгалтерського обліку, окрім управлінського та податкового, нового виду обліку – актуарного. Саме його раціональне впровадження дозволить отримувати необхідну інформацію інвесторам, позичальникам та іншим постачальникам капіталу і створить сприятливе підґрунтя для прийняття дієвих управлінських рішень в рамках інвестиційної співпраці на перспективу.

Список використаних джерел:

1. Шигаев А. И. Актуарный учет и использование его данных для управления / А. И. Шигаев ; под ред. д-ра экон. наук, проф. В. Б. Ивашкевича. – М. : Магистр : ИНФРА-М, 2011. – 224 с.
2. Ивашкевич В.Б., Шигаев А.И. Концептуальные основы актуарного учета и отчетности / В.Б. Ивашкевич, А.И. Шигаев // Аудит и финансовый анализ. – 2010. – № 6 – С. 42 – 54.
3. Кутер М.И. Анализ моделей статического и динамического учета [Текст] / М.И. Кутер, М.М. Гурская // Экономический анализ: теория и практика. – 2010. – №9. – С. 8 – 16.
4. Шигаев А. И. Истоки методологии и современное понятие актуарного учета за рубежом и в России [Текст] / А. И. Шигаев // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 5. – С. 20 – 30.
5. Лаговська О.А. Актуарна концепція бухгалтерського обліку // Зимові читання: зб. тез доп. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 22 – 23 лют. 2012 р.). – Житомир, 2012. – С. 57 – 58.